

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС**Череп О.Г., д.е.н., професор, Савчина А.І.***Запорізький національний університет
Україна, 69000, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66
savchina.29@gmail.com***Ключові слова:**

нематеріальні активи, інтелектуальна власність, методи оцінки, ресурс, авторські права.

У статті розглянуто використання нематеріальних активів суб'єктами господарювання як основу інтелектуальної власності. Визнано, що саме нематеріальні ресурси виступають основним фактором формування конкурентних переваг підприємств на ринку, що сприяють підвищенню ефективності їхньої господарської діяльності. Виділено показники, на яких ґрунтується інтелектуальна власність, що розробляє стратегічні й тактичні підходи для забезпечення НТП. Проаналізовано основні моменти для удосконалення обліку нематеріальних активів та систематизовано основні труднощі, з якими стикаються підприємства України при оцінці об'єктів нематеріальних активів. Визначено зв'язок між нематеріальними активами та інтелектуальною власністю. Запропоновано критерії оцінки нематеріальних активів. Визначено об'єкти права інтелектуальної власності. Визначено основні методологічні та прикладні аспекти реалізації стратегічного управління нематеріальних активів на вітчизняних підприємствах. Досліджено основні напрями впливу нематеріальних активів для забезпечення науково-технічного прогресу. Проаналізовано показники ефективності використання нематеріальних активів у звітному періоді порівняно з попереднім періодом. Порівняно загальні показники надходження заявок на ОПВ за останні 4 роки. Розглянуто права на об'єкти промислової власності як частину інтелектуальної власності. Визначено причини відсутності значущого впливу нематеріальних цінностей на фінансово-господарську діяльність вітчизняних підприємств..

INTANGIBLE ASSETS AND THEIR IMPACT ON SCIENTIFIC AND TECHNICAL PROGRESS**Cherep O.G., PhD., in Economics, professor, Savchina A. I.***Zaporizhzhya National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66***Key words:**

intangible assets, intellectual property, valuation methods, resource, copyrights.

The article discusses the use of intangible assets by business entities as the basis of intellectual property. It is recognized that it is intangible resources that are the main factor in the formation of competitive advantages of enterprises in the market, contributing to the increase in their efficiency of their business activities. Highlighted indicators on which intellectual property is based, develops strategic and tactical approaches to ensure the NTP. Analyzed the main points to improve the accounting of intangible assets and systematized the main difficulties faced by Ukrainian enterprises in evaluating intangible assets. The relationship between intangible assets and intellectual property is defined. Criteria for evaluation of intangible assets are proposed. Identified intellectual property rights. Identified the main methodological and applied aspects of the implementation of the strategic management of intangible assets in domestic enterprises. The main directions of the influence of intangible assets to ensure scientific and technological progress. Analyzed indicators of the efficiency of the use of intangible assets in the reporting period compared with the previous period. Compared the overall rates of receipt of applications for OPS for the last 4 years. Considered the rights to objects of industrial property, as part of intellectual property. Identified the reasons for the lack of a significant impact of intangible assets on the financial and economic activities of domestic enterprises.

Постановка проблеми

У сучасних умовах поступова постіндустріалізація вітчизняної економічної системи зумовлює необхідність додаткового обґрунтування і уточнення сутності нематеріальних активів, оскільки саме нематеріальні ресурси виступають основним фактором формування конкурентних переваг

підприємств на ринку, що сприяють підвищенню ефективності їхньої господарської діяльності.

У ХХІ столітті інтелектуальна діяльність та її результати – інтелектуальна власність, нематеріальні ресурси, нематеріальні активи – набули пріоритетного значення. Цей вид суспільно корисної діяльності визначає стратегію й тактику соціально-

економічного прогресу України та будь-які напрями суспільно корисної діяльності будь-яких осіб та рівень добробуту людей. У сучасному світі інтелектуальна, творча діяльність набуває дедалі більшого значення в найрізноманітніших сферах людської діяльності. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень його культурного розвитку, залежить успіх вирішення поставлених перед ним економічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання нематеріальних активів як основи інтелектуальної власності розглядається в працях таких учених: О. Гребешкова [1], Г. Жаворонков [2], М. Гончаренко [3], Т. Тесленко [4] та ін. Проблеми об'єктів інтелектуальної власності та класифікації нематеріальних активів залишаються недостатньо розкриті та наведені на законодавчому рівні.

Формулювання цілей статті

Метою цієї роботи є наукове обґрунтування і удосконалення теоретико-методологічних основ нематеріальних активів та інтелектуальної власності, їх класифікація та методи оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Світова економіка перебуває на такому етапі, коли на передньому плані знаходяться нематеріальні активи, в основі яких лежать наукові знання та ідеї. Об'єкти дослідницьких процесів пов'язані з формуванням інтелектуальної власності, нематеріальних активів, нематеріальних ресурсів. Предметом дослідницьких методів та методів порівняльного аналізу категорій – це "інтелектуальна власність", "нематеріальні ресурси", "нематеріальні активи". Концепція "інтелектуальної власності", "нематеріальних ресурсів", "нематеріальних активів" доволі близькими за своїм значенням і розумінням, тому детальний розгляд цих категорій є досить необхідним [1].

Нематеріальні ресурси є частиною потенціалу підприємства – можуть тривалий час приносити економічну вигоду, через невдалі матеріальні основи та щодо розміру майбутніх вигод від використання, це відзначається невизначеністю. Концепція "нематеріальних ресурсів" використовується, щоб описати сукупність об'єктів інтелектуальної власності, до яких входять:

- промислові захисні об'єкти;
- об'єкти, захищені авторськими та суміжними правами;
- інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність – це справедливо фіксоване право на результати духовної діяльності особистості в різних сферах суспільної життєдіяльності [2].

Об'єктом інтелектуальної власності є ідеальний субстрат, що присутній в недеформованій формі на матеріалі носіїв. На основі нематеріальних якостей інтелектуальні об'єкти власності можуть одночасно використовуватися кількома особами в кількох місцях (рис.1.)

Права інтелектуальної власності складаються з майнових та немайнових прав. Майно включає: право власності, право користування та право розпоряджатися; право на неприватні права – право на авторство, право на недоторканність роботи та інші подібні

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який є нематеріальним і може бути ідентифікований. Нематеріальний актив визнається як актив, якщо:

- існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигод від підприємства внаслідок його використання;
- його оцінка може бути достовірно визначена.

Рис. 1 Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності (сформовано авторами на основі [2])

Нематеріальні активи являють собою активи, які не є істотно матеріальними, але мають грошову оцінку, зокрема: куплені для оплати права використовувати землю, воду, мінерали та інші природні ресурси, будівлі, споруди, обладнання, авторські права, права на торгівлю знаками та торговими марками, патентами, проектами, технологічними та технічними новинками, брокерськими сайтами (права на торгівлю при зупиненій біржі), програмне забезпечення, організаційні витрати, витрати на дослідження та розробку, проектування та розробка, доброзичливість, розвиток навиків та ін.

Важливість нематеріальних активів полягає в забезпеченні стратегічного успіху компанії, робить необхідним обґрунтування методологічної основи стратегічного управління ними. На думку О. Гребешкова та О. Мельника, при стратегічному управлінні нематеріальними активами підприємству доречно розуміти комплекс заходів щодо їх ідентифікації та оцінки, виявлення джерел їх формування та створення умов для розвитку та оптимального використання з урахуванням стану та динаміки навколишнього середовища, спрямованого на збільшення капіталізації підприємства та отримання стійких конкурентних переваг у довгостроковій перспективі [3].

Виходячи із запропонованого визначення, основними методологічними та прикладними аспектами реалізації стратегічного управління нематеріальними активами на вітчизняних підприємствах є:

- 1) ідентифікація та інвентаризація нематеріальних активів на підприємстві;
- 2) капіталізація нематеріальних активів;
- 3) створення ефективного організаційного та економічного механізму формування та розвитку

нематеріальних активів із метою підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Серед причин відсутності значущого впливу нематеріальних цінностей на фінансово-господарську діяльність вітчизняних підприємств варто виділити, насамперед, використання в практиці господарювання швидше правового, ніж економічного, тлумачення сутності нематеріальних активів та тотальну недооцінку їхньої ролі та значення для стратегічного розвитку підприємства вітчизняним менеджментом. Крім того, слід констатувати відсутність ефективного механізму управління нематеріальними активами на рівні останніх та дієвого нормативно-правового забезпечення цієї сфери на рівні держави.

Згідно з чинним законодавством ведення бухгалтерського обліку вкладення капіталу в нематеріальні активи – новий об'єкт аналізу й обліку. Їх питома вага в майні підприємства зараз на вітчизняних підприємствах дуже низька, і немає можливості провести порівняння з аналогічними документами підприємств у країнах з розвинутою економікою.

Кінцевий ефект використання нематеріальних активів відображається в загальних результатах господарської діяльності: зниженні витрат на виробництво, зменшенні обсягів збуту продукції, зростанні прибутку, підвищенні платіжності й стійкості фінансового стану. Враховуючи це, основним принципом управління динамікою нематеріальних активів є формула: потрібно збільшувати темпи зростання віддачі капіталу [4].

Інакше кажучи, у динаміці темпи зростання виручки від реалізації продукції або прибутку мають випереджувати темпи зростання нематеріальних активів.

Таблиця 1 – Аналіз ефективності нематеріальних активів

№ з/п	Показники	Базовий рік	Звітний рік	Звітний рік у % до базового року
1.	Нематеріальні активи	4137	5868	141,8
2.	Виручка від реалізації продукції (робіт, послуг)	12145	18946	156,0
3.	Прибуток від реалізації	2230	3790	170,0
4.	Дохідність нематеріальних активів	0,54	0,65	120,3
5.	Фондовіддача нематеріальних активів	2,9	3,2	110,3

Як бачимо з (табл.1), показники ефективності використання нематеріальних активів у звітному періоді порівняно з попереднім періодом поліпшилися. Дохідність нематеріальних активів зросла на 20,3%. Основним чинником зростання дохідності є збільшення фондовіддачі нематеріальних активів і підвищення рентабельності реалізації.

Промислова власність є частиною інтелектуальної власності й безпосередньо стосується витворів людини в будь-якій сфері її діяльності. Об'єктами

промислової власності є винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, географічні вказівки походження товарів тощо. Поняття промислова власність досить умовне, оскільки безпосередньо в промисловості застосовують в основному винаходи, корисні моделі та промислові зразки, які, на відміну від сфери матеріального виробництва (товари, промислова продукція), відображаються в описах, розрахунках, кресленнях, що можуть бути тиражовані та передані в промислове виробництво. Термін промислова власність використовують тому,

що винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг тощо, оцінюються, насамперед, з позицій промислової значущості, економічної ефективності, отримання прибутку під час їх використання у виробничій діяльності [5].

В Україні в I півріччі 2018 року зберігалися позитивні тенденції в поданні заявок на об'єкти промислової власності (ОПВ). Порівняно з аналогічним періодом попереднього року загальна кількість заявок збільшилася на 8,2 % (табл. 1, та рис. 1). Кількість заявок на винаходи зросла більше ніж на 8 %, на корисні моделі – майже на 7 %. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою збільшилася на 6,6 %, за міжнародною процедурою – не змінилася. Суттєво зросла кількість

заявок на промислові зразки (майже на 59 %). У I півріччі через систему електронного подання надійшло 4 392 заявки, із них 254 – на винаходи, 200 – на корисні моделі, 3 728 – на знаки для товарів і послуг та 210 – на промислові зразки, що становить майже 18 % від загальної кількості поданих заявок (без урахування заявок, поданих за Мадридською системою). Частка заявок на винаходи в загальній кількості поданих заявок складала, як і в I півріччі 2017 року, 7,4 %, на корисні моделі – 18,4 %, на знаки для товарів і послуг – 67,5 % (з них 80,4 % – за національною процедурою) [6].

Частка заявок на промислові зразки становила 6,6 % (рис. 2).

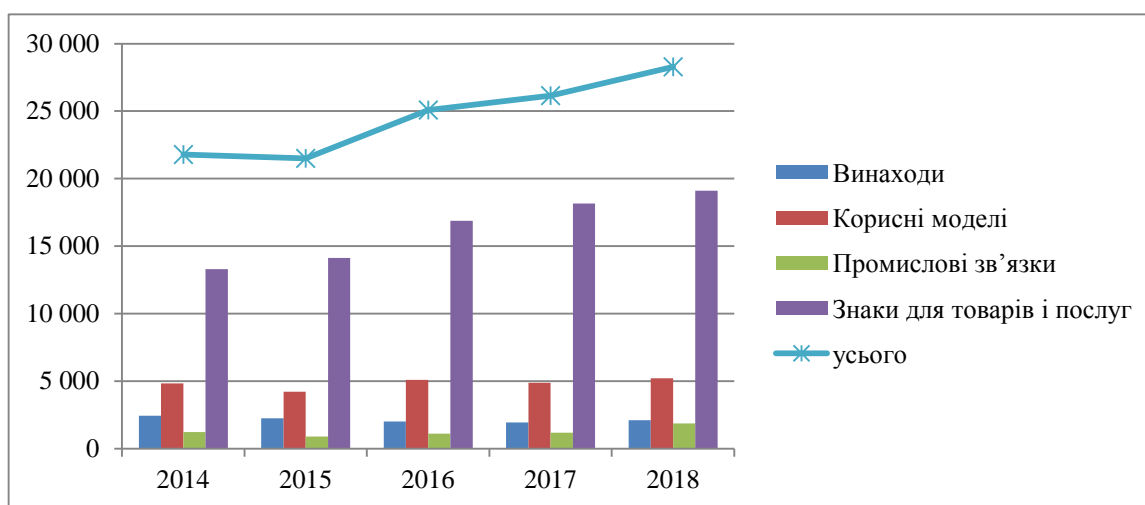

Рис.2. Динаміка надходження заявок на ОПВ за 2014– 2018 років

Примітка: сформовано авторами на основі [6]

Право на об'єкти промислової власності регулює майнові, а також пов'язані з ними немайнові відносини, які виникають у зв'язку із створенням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків, що, як і твори науки, літератури і мистецтва, являють собою результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Науковий і технологічний успіх визначався через практичну діяльність людини, передусім виробничу, що є першочерговим джерелом і поштовхом суспільного прогресу. В сучасному світі, процвітаючі країни сприяють розвитку креативного потенціалу нації як державної політики, деінтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, і в останні десятиріччя традиційні матеріальні активи та стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства [7].

Епоха технологічних об'єднань, у яких визначальною ланкою у виробництві є технології при створенні матеріального майнового комплексу постійне вдосконалення технологічних процесів, вимагає створення конкурентоспроможної продукції. А це можна здійснити тільки за рахунок використання результатів інтелектуальної діяльності, таких як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційні таємниці тощо.

Наявність у країні системи правової охорони інтелектуальної власності є необхідною умовою для ефективного створення й використання об'єктів інтелектуальної власності, яка заохочує винахідницьку діяльність і стимулює творчу активність громадян країни [8].

Висновки

Охарактеризувавши такі економічні категорії, як «нематеріальні ресурси», «інтелектуальна власність», «нематеріальні активи», можемо сказати, що базисом першого ланцюга є індивід, підприємець, який володіє певним інтелектуальним ресурсом, дії якого характеризуються сподіванням одержати прибуток і готовністю до втрат. Завдяки власним здібностям та прагненню до постійного розвитку підприємець здійснює новаторську діяльність, результатом якої є нематеріальний ресурс. Нематеріальний ресурс, закріпленний та оформлений належним юридичним чином (тобто той, що пройшов процедуру авторизації), перетворюється на інтелектуальну власність. Якщо інтелектуальна власність йдеться про нематеріальний актив. Підприємець також, крім інтелектуального капіталу, може володіти капіталом фінансовим. Сукупність цих двох капіталів утворює інвестиційний потік, завдяки якому підприємство розвивається.

Література

1. Гребешкова О. Облік нематеріальних активів. 2014. URL: https://studme.com.ua/1740110810726/buhgalterskiy_uchet_i_audit/uchet_nematerialnyh_aktivov.htm
2. Жаворонков Г. Інтелектуальна власність: об'єкти і права на неї. 2016. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/firen/8zlepko_intelektualna_vlasnist_naukovo-tehnichnij_diyalnosti/2..htm
3. Гончаренко М. Проблеми і перспективи стратегічного управління нематеріальними актив. 2017. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=13>
4. Тесленко Т. Класифікація та оцінка нематеріальних активів. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки»*. 2010. С. 19-197.
5. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. 2018. URL: <https://readbookz.net/book/147/4184.html>
6. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу суспільства. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3021>
7. Промислова власність у цифрах. 2018. URL: http://www.uipv.org/i_upload/file/promvlasnist-2017.pdf
8. Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави. 2017. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/itel-vlasnist/469-kybax/8153-2->

References

1. Hrebeshkova, O. (2014) Oblik nematerial'nykh aktyviv. [Accounting for intangible assets]. Retrieved from https://studme.com.ua/1740110810726/buhgalterskiy_uchet_i_audit/uchet_nematerialnyh_aktivov.htm [in Ukrainian].
2. Zhavoronkov, H. (2016) Intelektual'na vlasnist': ob'iekty i prava na nei. [Intellectual Property: Objects and Rights to It.]. Retrieved from https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/firen/8zlepko_intelektualna_vlasnist_naukovo-tehnichnij_diyalnosti/2..htm [in Ukrainian].
3. Honcharenko, M. (2017) Problemy i perspektyvy stratehichnoho upravlinnia nematerial'nymy aktyv. [Problems and Prospects for Strategic Management of Intangible Assets.] Retrieved from <http://libfor.com/index.php?newsid=13> [in Ukrainian].
4. Teslenko T., (2010). Klyasyfikatsiia ta otsinka nematerial'nykh aktyviv. [Classification and valuation of intangible assets]. *Vseukrains'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal «Stalyj rozvytok ekonomiky» - All-Ukrainian Scientific and Production Magazine "Sustainable Development of the Economy"*, pp. 19-197 [in Ukrainian].
5. Ekonomichnyj analiz diial'nosti sub'iektiv hospodariuvannia. (2018) [Economic analysis of business entities]. Retrieved from <https://readbookz.net/book/147/4184.html> [in Ukrainian].
6. Intelektual'na vlasnist' iak holovna skladova intelektual'noho potentsialu suspil'stva (2017) [Intellectual property as the main component of the intellectual potential of society] Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3021> [in Ukrainian].
7. Promyslova vlasnist' u tsyfrakh (2018) [Industrial property in numbers]. Retrieved from http://www.uipv.org/i_upload/file/promvlasnist-2017.pdf [in Ukrainian].
8. Mistse i rol' intelektual'noi vlasnosti v ekonomichnomu i sotsial'nomu rozvytku derzhavy (2017) [The place and role of intellectual property in the economic and social development of the state] Retrieved from <http://radnuk.info/pidrychnuku/itel-vlasnist/469-kybax/8153-2-> [in Ukrainian].